

Nr 999

Av herr Kellgren, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 138,
angående studiesocialt stöd till studerande ungdom.

Utbildningens betydelse för ett lands framstegsutveckling har alltmer blivit erkänd. Under senare år genomförda nationalekonomiska undersökningar för olika västerländska länder visar att utbildningen som framstegsfaktor måste tillmätas en minst lika stor betydelse som olika slags investeringar i maskiner och anläggningar. Utbildning i alla dess olika och varierande former för personer i skiftande åldrar och yrkestillhörighet måste därför betraktas som högt räntabla investeringar, som varje samhälle måste försöka driva upp på högsta möjliga nivå. Olika slags ekonomiska, sociala och yrkesmässiga spärrar måste avlägsnas så att tillgången till lämplig utbildning blir tillräcklig för att motsvara medborgarnas efterfrågan och näringslivets behov.

Grundskolereformen och utbyggnaden av de frivilliga skolformerna på alla stadier är etapper på vägen mot en fullt utvecklad utbildningsdemokrati, då utbildningen inte såsom tidigare förbehålls en begränsad del av befolkningen utan utsträcks till alla att efter förmåga, intresse och vilja tillgodogöra sig kunskaper och utbildning. Det är också uppenbart att det i en nära framtid blir allt vanligare med olika former av vidareutbildning och omskolning. Den tekniska utvecklingen och den allt snabbare strukturuomvandlingen kommer att kräva ständiga yrkesbyten och förkovran inom hela yrkesområdet. Allt fler människor måste därför ägna kortare eller längre perioder av livet åt studier och utbildning.

Genom att värdet och nödvändigheten av mer utbildning blivit alltmer erkända har också en ny och mera realistisk syn på utbildningen börjat växa fram. Studiearbetet jämföras mer och mer med övrigt arbete. Detta är givetvis det riktiga. Produktiva investeringar i människan i form av utbildning blir helt naturligt störst när den utbildades ansträngningar att tillgodogöra sig utbildningen möts med uppskattning och riktig värdesättning från samhällets sida i form av ekonomisk trygghet och ersättning under studietiden. Uppfattningen att studiearbetet bör ersättas genom något slag av studielön har börjat tränga igenom i alla samhällslager och utgör i dag den grund på vilken allt reformarbete inom utbildningens vida fält måste vila.

Utbildning kan i en levande demokrati anses vara det främsta praktiska instrumentet för att skapa jämlikhet mellan olika medborgare och medborgargrupper i samhället. Utan större jämlikhet i utbildning synes alla andra

försök att avskaffa socialklasserna och nuvarande skillnader av ekonomisk och social natur mellan människorna bli mindre framgångsrika. I fråga om jämlikheten i samhället har viktiga framsteg gjorts under senare decennier på de ekonomiska och sociala områdena. Den fulla sysselsättningen, den aktiva arbetsmarknadspolitiken, de allmänna trygghetsförsäkringarna och de fackliga insatserna på löneområdet mot mer rättvisa och större solidaritet har allt samverkat till ett samhälle som i dag präglas mer av jämlikhetens idéer och ideal än någonsin tidigare. Även på utbildningsområdet har betydande framsteg gjorts även om de stora landvinningarna här är att vänta i framtiden. Rekryteringen till olika utbildningslinjer med längre utbildning har något breddats, men allt fortfarande är den sociala snedrekryteringen till gymnasier, universitet och högskolor mycket stor.

Medborgarkravet i en demokrati på en större jämlikhet kan inte uppfyllas med mindre samhället självt tillser att alla medborgare får lika rätt till utbildning oberoende av ekonomisk, social och geografisk bakgrund. Det är sålunda fråga om att på bästa sätt främja rekryteringen från alla samhällsklasser, så att ingen person med vilja och förmåga att tillgodogöra sig mer kunskaper och utbildning avstår därifrån på grund av olika slags spärrar av ekonomisk, social, sedvanemässig eller yrkesbetingad natur. Ett studielönesystem där studier jämföras med annat arbete synes vara den enda effektiva och praktiska vägen för att säkerställa den riktiga rekryteringen och skapa förutsättningar för en större social och ekonomisk jämlikhet i vårt samhälle.

Den studiesociala utredningen har inte mera ingående behandlat studielönefrågan men inser att om samhället övertog samtliga studiekostnader för medborgarna skulle studielönen kunna bli ett smidigt instrument för ett rikt differentierat utbildningssystem i nära anknytning till arbetsmarknadspolitiken och av väsentlig betydelse för den enskildes frihet i valet av arbete och yrke. Utredningen menar också att det här är fråga om långsiktiga målsättningar för utbildningspolitik och arbetsmarknadspolitik för vilka starka och vägande skäl kan anges. Utredningen har i stället sett frågan på mera kort sikt och i första hand lagt synpunkter på dess statsfinansiella konsekvenser och dess effekter på inkomstfördelningen i samhället. Föredragande statsrådet har för sin del ansett det inte erforderligt att nu ta upp tanken på studielön till närmare behandling.

När riksdagen nu går att ta ställning till vittgående studiesociala stödåtgärder är det givetvis av väsentlig betydelse att dessa åtgärder inpassas i ett system som möjliggör ett snabbare förverkligande av jämlikhetens ideal på utbildningsområdet i vår demokrati. Ett alltför kortsiktigt betraktelsesätt kan lätt leda fram till att vårt utbildningssystem inte blir tillräckligt rikt differentierat och att den enskildes frihet i valet av arbete och yrke blir otillbörligt inskränkt till förfång icke endast för den enskilde själv utan också för näringsliv och samhälle.

Givetvis kan det aktuella statsfinansiella läget tillåtas bestämma hur mycket av utbildningsfinansieringen som bör falla på samhället och hur mycket som bör vila på den enskilde, arbetsgivaren eller i andra former, men denna bedömning måste i första hand ses med det längre perspektivet för ögonen. Realekonomiskt kan det anses betydelselöst vem som finansierar utbildningen om blott denna kommer till stånd i den önskade omfattningen och får den tillfredsställande sociala rekryteringen. Ur dess praktiska synpunkter vill det med hänsyn till effektiviteten att uppnå jämlikhet i utbildningen och en riktig samordning med t. ex. vuxenutbildningen synas riktigtast att samhället påtar sig en betydligt större del av studiefinansieringen än vad regeringen föreslagit. Att högre studier även i fortsättningen skall i allt väsentligt finansieras med lånemedel innebär i sak att man konserverar nuvarande socialklassindelning genom att acceptera tänkesätt hos kretsar och samhällsgrupper vilka alltid motsatt sig införandet av studielönen. Den omständigheten att vi i dag har en skev inkomstfördelning med hänsyn till vissa utbildningsgrupper kan inte anföras som argument för bibehållande av en odemokratisk utbildningspolitik. Först när utbildningspolitiken nått den omfattning att den tillgodoser samhällets och näringslivets behov av utbildad arbetskraft kan rimligare marknadslöner utbildas. Det är brister i utbildningspolitiken — framför allt inom de spärrade utbildningsvägarna — som framkallar en inte tillfredsställande inkomst- och löneutveckling. Det måste också ankomma på samhället att med hjälp av en effektiv inkomstutjämningspolitik (progressiv beskattning samt en generös socialpolitik, arbetsmarknadspolitik och utbildningspolitik till lägre inkomsttagares förmån) tillse att inkomstolikheterna inte blir utmanande stora. Också den omständigheten att samhället, stat och kommun, självt som arbetsgivare anställer ca 70 % av de personer som genomgått högre utbildning talar för studielönesystemet. Det kan knappast råda någon tvekan om att produktionen själv i allt större utsträckning måste bära sina egna utbildningskostnader, inklusive lön och annan ersättning åt de utbildade under studietiden.

Eftersom utbildningspolitiken måste ses långsiktigt bör riksdagen vid behandlingen av studiefinansieringsfrågan beakta följande faktorer:

1. Utbildningen som framstegsfaktor är i dag allmänt erkänd i alla länder, och därför bör man vid studiefinansieringen tillse att så många som möjligt får tillgång till utbildningens resurser.

2. Nuvarande ekonomiska hinder som framför allt finns inom socialgrupp 3 bör undanröjas så att alla ungdomar får fritt tävla om utbildningens möjligheter. Eftersom lånefinansiering i alla former begränsar detta fria val bör denna form av finansiering så långt möjligt undvikas.

3. Utbildning åt alla i generösa och rättvisa former främjar jämlikheten i samhället. Existerande inkomstolikheter bör bemästras med andra medel än en restriktiv studiefinansieringspolitik.

4. En rättvis och generös studiefinansiering medför en snbbare utbyggnad

av den högre utbildningen och främjar därigenom framstegsutvecklingen.

5. Alltmer betraktas utbildning som en del av näringslivets kostnader och finansieras av näringslivet självt. Eftersom samhället anställer och sysselsätter ca 70 % av alla som genomgår högre utbildning är det rimligt att samhället åtar sig kostnaderna för den enskildes nyttiggörande av utbildningen.

Under hänvisning till ovanstående hemställas,

att riksdagen vid behandling av proposition nr 138 angående studiesocialt stöd till studerande ungdom måtte ge sin principiella anslutning till tanken på en allmän stipendiering eller studielön, samt

uttala att ett genomförande av propositionens förslag är att betrakta som en etapp på studielönens förverkligande.

Stockholm den 27 april 1964

Nils Kellgren
